

ELINTARVIKEMARKKINAVALTUUTETUN OHJE NEUVOTTELUVELVOLLISUUDESTA POIKKEUKSELLISISTEN OLOSUHTEIDEN JOHDOSTA

Julkaistu 7.9.2026

Elintarvikemarkkinavaltuutettu
Livsmedelsmarknadsombudsmannen
The Food Market Ombudsman

Elintarvikemarkkinalain soveltamisohjeet

Elintarvikemarkkinavaltuutetun antamiin ohjeisiin on koottu opastusta elintarvikemarkkinoita koskevan sääntelyn noudattamisen tueksi. Ohjeiden tarkoituksena on antaa alan toimijoille neuvoja ja ohjeita elintarvikemarkkinalain säännösten soveltamiseen.

Ohjeissa esitetyt tulkinnat ovat luonteeltaan ohjeellisia, eikä niillä ole oikeudellista sitovuutta.

- Vaikka ohjeet eivät ole sitovia, elintarvikemarkkinavaltuutettu ratkaisee vireille tulevia tapauksia niissä kuvattujen periaatteiden mukaisesti.
- Jokainen toimija vastaa aina oman toimintansa lainmukaisuudesta. Jos olet epävarma toimintasi lainmukaisuudesta, ota yhteyttä toimistoomme, omaan toimialajärjestösi tai elintarvikemarkkinoiden sääntelyyn perehtyneeseen asiantuntijaan.

Ohjeistuksissa kuvatut tilanteet ovat yksinkertaistettuja esimerkkejä. Käytännön tilanteissa on otettava huomioon kaikki asiaan liittyvät yksityiskohdat. Siksi esimerkit eivät välttämättä ole suoraan sovellettavissa käytäntöön.

Ohjeistuksia voi olla tarvetta päivittää julkaisemisen jälkeen. Tarkistathan aina ohjeistuksen uusimman päivitetyn version.

- Tämä ohjeistus on annettu 7.9.2026

Elintarvikeketju on kohdannut 2020-luvulla ennennäkemättömiä muutoksia toimintaympäristössään. Tuotantokustannukset ovat nousseet erilaisten kriisien seurauksena, ja tuotantopanosten saatavuudessa on ollut ajoittain merkittäviä heikennyksiä. Nämä ulkoisista tekijöistä johtuneet muutokset ovat heikentäneet ketjussa heikommassa asemassa olevien asemaa entisestään. Osittain ongelmat ovat johtuneet toimintaa ohjaavien sopimusten joustamattomuudesta.

Elintarvikemarkkinalain 22.6.2026 voimaan tullessa 3 a §:ssä veloitetaan neuvottelemaan heikomman sopijaosapuolen pyynnöstä sopimusehtojen muuttamisesta, jos olosuhteet ovat muuttuneet poikkeuksellisesti. Tämän tarkoituksena on suojata ketjun heikompaa osapuolta (useimmiten alkutuottajaa tai pientä jalostajaa) silloin, kun markkinoilla tapahtuu suuria muutoksia, joihin ei ole voinut varautua.

Poikkeuksellisiin olosuhteisiin liittyvää neuvotteluvelvollisuutta koskeva elintarvikemarkkinalain 3 a §

Elintarvikemarkkinalain 3 a §:n mukaan:

Jos sopimusta tehtäessä vallinneet olosuhteet muuttuvat poikkeuksellisesti siten, että sopimuksen heikompi osapuoli ei ole voinut ottaa niiden muuttumista kohtuudella huomioon sopimusta tehtäessä ja olosuhteiden muuttuminen heikentää olennaisesti sopimuksen heikomman osapuolen asemaa, tämän pyynnöstä sopimuksen vahvemman osapuolen on neuvoteltava sopimusehtojen muuttamisesta poikkeuksellisten olosuhteiden johdosta.

Arvioitaessa sitä, onko osapuoli sopimuksen heikompi osapuoli, on otettava huomioon sopimuksen voimassaoloajan ja hinnoittelujaksojen pituus, vaihtoehtoisten sopimuskumppanien määrä ja muut osapuolen asemaan vaikuttavat seikat.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta sellaiseen toimitussopimukseen, jonka nimenomaisena tarkoituksena on sopia osapuolia sitovalla tavalla vain siitä, että tavarantoimittaja toimittaa ostajalle tiettyä ajankohtana tai tietyn ajanjakson kuluessa ehtojen mukaista maataloustuotetta yhtenä tai useampana kertatoimituksena ennakoon sovitun määrän ennakoon sovittua vastiketta vastaan. Mitä 1 momentissa säädetään, ei myöskään sovelleta sijoituspalvelulaissa (747/2012) tarkoitettuun rahoitusvälineeseen.

Neuvotteluvelvollisuutta koskeva elintarvikemarkkinalain säännös tuli voimaan 22.6.2026, ja se asettaa sopimuksen vahvemmalle osapuolelle suoran veloitteen käynnistää neuvottelut sopimusehtojen muuttamisesta, mikäli pykälässä asetetut edellytykset täyttyvät.

Tähän elintarvikemarkkinavaltuutetun ohjeistukseen on koottu opastusta uuden sääntelyn noudattamisen tueksi.

Mitä sopimuksia elintarvikemarkkinalain 3 a § koskee?

Poikkeuksellisia olosuhteita koskevaa säännöstä sovelletaan kaikkiin elinkeinonharjoittajien välisiin maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden kauppaa koskeviin sopimuksiin ja käytäntöihin, kun tavarantoimittaja on liikevaihdoltaan ostajaa pienempi ja ostajan liikevaihto on vähintään kaksi miljoonaa euroa. Lisäksi säännöstä sovelletaan sopimuksiin, joissa ostajana on Euroopan unionin alueen viranomainen eli valtio tai sen toimielin, kunta, hyvinvointialue taikka muu alue-, paikallis- tai kansallisen keskushallinnon viranomainen.¹

¹ Elintarvikemarkkinalain soveltamisalasta tarkemmin ks. elintarvikemarkkinavaltuutetun soveltamisalaa koskeva ohje: <https://www.ruokavirasto.fi/elintarvikemarkkinat/elintarvikemarkkinavaltuutettu/toiminta/ohjeistus/1--soveltamisala/>.

Edellä esitetyn lisäksi pykälän sanamuoto edellyttää, että pyynnön neuvottelujen avaamisesta esittää ”sopimuksen heikompi osapuoli”. Siihen, onko pyynnön neuvottelujen avaamisesta esittävä osapuoli sopimuksen heikompi osapuoli, vaikuttavat esimerkiksi sopimuksen voimassaoloajan ja hinnoittelujaksojen pituus sekä vaihtoehtoisten sopimuskumppanien määrä.

Jotta pykälä voi tulla sovellettavaksi, täytyy sekä lain 1 §:n että 3 a §:n mukaisten edellytysten täytyä: ostajan liikevaihdon tulee olla vähintään kaksi miljoonaa euroa sekä lisäksi isompi kuin tavarantoimittajan ja neuvottelujen avaamista koskevan pyynnön esittäjän tulee olla pykälän tarkoittamalla tavalla sopimuksen heikompi osapuoli. Viranomaisostajien osalta liikevaihtotarkastelua ei tehdä, vaan pykälän soveltumiseen riittää, että neuvottelujen avaamista koskevan pyynnön esittää pykälässä tarkoitettu heikompi osapuoli.

Poikkeuksellisia olosuhteita koskevia säännöksiä ei sovelleta sopimukseen, joissa on sovittu toimitusajankohta, toimitusmäärä ja hinta, eli esimerkiksi viljakaupan niin sanottuihin kiinteähintaisiin sopimuksiin. Myös sijoituspalveluihin kuuluvat rahoitusvälineet, kuten termiinisopimukset, on rajattu poikkeuksellisia olosuhteita koskevien säännösten soveltamisalan ulkopuolelle.

Milloin kyseessä on neuvotteluvollisuuden laukaiseva poikkeuksellinen olosuhde?

Poikkeuksellisilla olosuhteilla tarkoitetaan sellaisia olosuhteita, joita sopimuksen heikompi osapuoli ei ole voinut kohtuudella ottaa huomioon sopimusta tehtäessä. Niiden toteutuminen sopimussuhteen aikana on hyvin yllättävää ja epätodennäköistä. Lisäksi kyse ei ole yksittäisen yrityksen huonosta johtamisesta, vaan ulkoisesta shokista, joka vaikuttaa merkittävästi osapuolten toimintaympäristöön, kuten kustannuksiin tai tuottajahintoihin.

Esimerkkejä tilanteista, joissa olosuhteet ovat poikkeukselliset:

- Globaalit kriisit ja suursodat: Esimerkiksi Venäjän hyökkäyssodan käynnistyminen vuonna 2022, jonka seurauksena energian ja lannoitteiden hinnat nousivat muutamassa viikossa erittäin merkittävästi.
- Katastrofaaliset sääilmiöt tai laajat eläintaudit: Valtava, koko maata tai laajaa aluetta koskeva poikkeuksellinen kuivuus/tulva, joka tuhoaa sadon ja nostaa rehukustannukset moninkertaisiksi tai laajalle levinnyt eläintauti, joka pakottaa massiivisiin teurastuksiin ja pysäyttää tuotannon.
- Viranomaisten äkilliset pakkotoimet: Yllättävät kauppasaarrot, vienti- tai tuontikiellot tai pandemian vuoksi asetetut radikaalit sulkutilat, jotka katkaisevat toimitusketjut kokonaan ilman varoitusaikaa.
- Markkinoiden täydellinen halvaantuminen: Tilanne, jossa jonkin kriittisen tuotantopanoksen (esim. tietty lannoite tai pakkausmateriaali) globaali saatavuus romahtaa ja hinta nousee moninkertaiseksi lyhyessä ajassa.

Heikomman osapuolen on pystyttävä osoittamaan, että kustannusten nousu tai olosuhteiden muuttuminen on niin rajua, että sopimuksen jatkaminen vanhoilla ehdoilla johtaisi todennäköisesti sopimuksen taloudellisen tasapainon olennaiseen muutokseen tai vakaviin liiketoiminnallisiin ongelmiin. Poikkeuksellisten olosuhteiden olemassaoloon vetoamisen tueksi tulisi kyetä esittämään luotettava ja riittävä näyttö, esimerkiksi julkiseen ja riippumattomaan dataan perustuen.

Poikkeuksellisten olosuhteiden seurauksena heikomman osapuolen aseman tulee olennaisesti heikentyä, mikäli sopimusta jatkettaisiin vanhoilla ehdoilla. Muuttuneen tilanteen seurauksena sopimuksen kohteena olevaa tuotetta ei joko ole lainkaan tai kokonaisuudessaan toimitettavaksi taikka tuotteiden toimittaminen

vanhoilla ehdoilla johtaisi muuttuneiden olosuhteiden seurauksena liiketoiminnan kannattavuuden olennaiseen heikentymiseen.

Sopimuksissa on usein myös ns. force majeure -tilanteita koskevia ehtoja. Näissä on kyse tyypillisesti tilanteista, joissa jokin poikkeuksellinen tapahtuma täysin estää sopimuksessa sovitun velvollisuuden täyttämisen. Elintarvikemarkkinalain 3 a §:n tarkoittamissa poikkeuksellisissa olosuhteissa suoritusvelvollisuuden täyttymisen ei tarvitse olla täysin estynyt, ja lähtökohtaisesti poikkeuksellisten olosuhteiden edellytykset täyttyvätkin helpommin kuin force majeure -tilanteen edellytykset. Toisaalta sopimuksen force majeure -ehdoilla tai muilla suoritusesteitä koskevilla sopimusehdoilla ei voida kaventaa poikkeuksellisia olosuhteita koskevan säännöksen soveltamisalaa.

Milloin kyseessä EI ole neuvotteluvelvollisuuden laukaiseva "poikkeuksellinen olosuhde"?

Lailla ei ole tarkoitus suojata tavarantoimittajia normaalilta liiketoimintariskiltä. Maatalouteen ja elintarvikealaan kuuluu luonnostaan tietty epävarmuus, ja sopimusosapuolten on otettava nämä riskit huomioon jo sopimusta tehdessään.

Esimerkkejä tilanteista:

- Tavanomainen markkina- ja hintavaihtelu: Raaka-aineiden, energian tai polttoaineiden hinnat nousevat tai laskevat suhdannevaihteluiden mukaan. Jos hinnannousu on maltillista tai ennustettavaa, kuten normaali kausivaihtelu, se kuuluu yrittäjäriskin piiriin. Myös tavanomaisen yleisen hintatason nousun, eli inflaation, mukainen hintojen nousu kuuluu yrittäjäriskin piiriin.
- Tavanomaiset sääriskit: Yksittäinen keskimääräistä huonompi satovuosi tai sateinen syksy. Viljelijän pitää varautua siihen, että sää vaihtelee vuosittain.
- Yrityksen omat sisäiset ongelmat: Koneen rikkoutuminen, työvoimapula, epäonnistunut sisäinen logistiikka tai väärin lasketut tuotantokustannukset. Nämä ovat yrityksen omia operatiivisia riskejä, eivät ulkoisten tekijöiden aiheuttamia poikkeuksellisia olosuhteita.
- Viranomaisten toimenpiteistä aiheutuvat muutokset: Esimerkiksi lainsäädännön muutos tai veronkorotus voi aiheuttaa muutoksia sopimukseen ja sen ehtoihin. Viranomaisten toimenpiteet ovat kuitenkin luonteeltaan sellaisia, joihin sopimusosapuolten pitää varautua sopimushintoja neuvoteltaessa, eivätkä siten täytä poikkeuksellisten olosuhteiden määritelmää.

Lain sanamuoto "ei ole voinut ottaa kohtuudella huomioon" on avainasemassa. Jos ammattitaitoisen elinkeinonharjoittajan voidaan olettaa pitäneen muutosta mahdollisena, neuvotteluvelvollisuutta ei synny.

Jos tarkasteltavan olosuhdemuutoksen seurauksena sopimuksen heikomman osapuolen asema ei olennaisesti heikenny jatkettaessa sopimusta vanhoilla ehdoilla, neuvotteluvelvollisuutta ei synny. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi, jos tuotantokustannusten nousu ei kohdistu siihen sektoriin, jolla neuvotteluja pyytävä heikompi osapuoli toimii.

Mitä poikkeukselliset olosuhteet käytännössä tarkoittavat?

Seuraavaksi esitämme käytännönläheisiä esimerkkejä elintarvikeketjusta. Esimerkit on muodostettu pareittain havainnollistamaan, missä raja normaalin liiketoimintariskin ja lain tarkoittaman poikkeuksellisen olosuhteen välillä kulkee.

Tapauspari 1: Sääolot ja sadon epäonnistuminen

Kyseessä **ON** poikkeuksellinen olosuhde

Esimerkki: Suomessa koetaan historiallinen ja kuukausia kestävä kuivuus, jollaista ei ole nähty vuosikymmeniin. Viljasadot romahtavat valtakunnallisesti 60 %. Samaan aikaan globaali sääilmiö tuhoaa satoja muilla päätuotantoalueilla, minkä vuoksi korvaavan rehuvalkuaisen maahantuontihinta kolminkertaistuu kahdessa kuukaudessa.

- Miksi täyttää kriteerit? Kyseessä on laaja, poikkeuksellinen luonnonkatastrofi ja globaali markkinashokki, johon yksittäinen viljelijä tai kotieläintila ei ole voinut varautua tavanomaisella riskienhallinnalla ja jonka seurauksena sopimuksen pohjana ollut kustannusrakenne muuttuu täysin.

Kyseessä **EI** ole poikkeuksellinen olosuhde

Esimerkki: Kesä on tavanomaista sateisempi ja viileämpi. Viljelijän oman tilan puintityöt viivästyvät, minkä vuoksi viljan laatu laskee niin, että vilja käytetään rehuviljaksi suunnitellun leipäviljan sijaan. Sadon määrä jää 15 % keskiarvon alapuolelle.

- Miksi EI täytä kriteereitä? Suomen kesä on vaihteleva. Satomäärien ja laadun vuotuinen vaihtelu on maatalouden perusriski, joka on otettava huomioon sopimusta tehdessä.

Tapauspari 2: Eläintaudit ja tuotannon keskeytyminen

Kyseessä **ON** poikkeuksellinen olosuhde

Esimerkki: Maahan leviää ähräkkä lintuinfluenssaepidemia. Viranomaiset määräävät alueen kaikki siipikarjatilat tiukkaan sulkuun ja määräävät tartunta-alueiden kaikki eläimet lopetettaviksi. Broilerikasvattaja joutuu tyhjentämään hallit, eikä uusia untuvikkoja saa ottaa sisään kuukausiin viranomaismääräyksen vuoksi. Toimitukset teurastamolle katkeavat kokonaan.

- Miksi täyttää kriteerit? Kyseessä on viranomaisen pakottava määräys ja laajamittainen, ennalta-armaamaton epidemia (force majeure -tyyppinen tilanne), joka estää sopimuksen täyttämisen heikommasta osapuolesta riippumattomista syistä.

Kyseessä **EI** ole poikkeuksellinen olosuhde

Esimerkki: Broilerikasvattajan parveen iskee tavanomainen suolistobakteeri ja osa parvesta menehtyy. Tuotantomäärät jäävät sinä kuukautena sovittua pienemmäksi.

- Miksi EI täytä kriteereitä? Tämä on tilatason sisäinen vahinko ja operatiivinen riski. Tilakohtaiset tautipurkaukset tai tekniset viat ovat asioita, joihin tuottajan on varauduttava hyvällä bioturvallisuudella, huolloilla ja vakuutuksilla.

Tapauspari 3: Kustannusten nousu (Teollisuus ja jalostus)

Kyseessä **ON** poikkeuksellinen olosuhde

Esimerkki: Pieni meijeri on tehnyt kauppaketjun kanssa vuodeksi kiinteähintaisen sopimuksen juustoista. Kesken sopimuskauden puhkeaa geopolittinen kriisi, jonka seurauksena meijerin käyttämän maakaasun ja sähkön hinta viisinkertaistuu viikoissa, ja juustojen pakkausmuovin valmistaja ilmoittaa toimitusten keskeytymisestä tehtaiden sulkemisen vuoksi.

- Miksi täyttää kriteerit? Kyseessä on äkillinen, raju ja ulkopuolinen shokki, joka tekee sopimuksen täyttämisestä alkuperäisellä hinnalla meijerille täysin mahdotonta (sopimuksen jatkaminen johtaisi välittömään konkurssiin, eikä meijeri voinut mitenkään ennakoida energian hintojen voimakasta nousua).

Kyseessä **EI** ole poikkeuksellinen olosuhde

Esimerkki: Leipomo on sopinut toimittavansa ruisleipää kiinteään hintaan. Vuoden aikana leipomotyöntekijöiden ammattiliitto neuvottelee 3 % palkankorotukset ja rukiin hinta nousee markkinoilla 10 % normaalin kysynnän ja tarjonnan vuoksi.

- Miksi EI täytä kriteereitä? Kyseessä on normaali talouskehitys. Maltilliset palkankorotukset ja raaka-aineiden tavanomaiset hinnannousut ovat ennakoitavissa olevia asioita. Jos leipomo suostuu pitkään kiinteähintaiseen sopimukseen ilman hinnanmuutoslauseketta, se kantaa itse riskin tavanomaisesta kustannustason noususta.

Tapauspari 4: Pakkausmateriaalien kriisi

Kyseessä **ON** poikkeuksellinen olosuhde

Esimerkki: Globaalin poliittisen selkkauksen vuoksi suuri osa maailman merikonteista juuttuu satamiin, ja samaan aikaan Euroopan suurimmalla muoviraaka-aineen jalostusalueella tapahtuu massiivinen suuronnettomuus, joka sulkee tehtaat kuukausiksi. Tämän seurauksena elintarviketeollisuuden käyttämien suojakaasupakkauskalvojen saatavuus romuttuu globaalisti. Kalvon hinta nousee markkinoilla 300 % kolmessa viikossa, ja pienten valmistajien on vaikea saada sitä lainkaan. Lihanjalostaja ei voi toimittaa tuotteitaan kauppaan ilman näitä kalvoja, ja uusi hinta syö koko tuotteen myyntikatteen ja kääntää toiminnan raskaasti tappiolle.

- Miksi täyttää kriteerit? Kyseessä on kaksi toisistaan riippumatonta, äkillistä ja jättimäistä ulkoista shokkia (logistinen tulppa + suuronnettomuus), jotka mullistavat markkinatilanteen välittömästi. Kustannusten nousu on niin poikkeuksellista ja nopeaa, ettei siihen ole voitu varautua tavanomaisella budjetoinnilla tai varastojen puskuroinnilla. Sopimuksen jatkaminen sellaisenaan olisi heikommalle osapuolelle taloudellisesti kestänytöntä.

Kyseessä **EI** ole poikkeuksellinen olosuhde

Esimerkki: EU:ssa astuu voimaan uusi pakkausjätedirektiivi, joka on ollut valmistelussa ja uutisissa kolme vuotta. Direktiivi määrää uusia kierrätysmaksuja ja vaatii siirtymistä helpommin kierrätettäviin materiaaleihin. Tämän seurauksena elintarvikevalmistajan käyttämän perinteisen pakkauskartongin hinta nousee 15 %, kun kysyntä siirtyy uusiin materiaaleihin ja tehdas korottaa hintojaan investointien kattamiseksi.

- Miksi EI täytä kriteereitä? Tämä muutos on ollut pitkään tiedossa, ennustettavissa ja julkisessa keskustelussa. Vaikka kyseessä on lainsäädännön tuoma lisäkustannus, se ei tule yllätyksenä. Huolellisen yrittäjän olisi pitänyt ottaa tämä tuleva kustannuspaine huomioon jo sopimusta solmiessaan. 15 prosentin hinnannousu pitkän ajan kuluessa katsotaan tavanomaiseksi markkinoiden sopeutumiseksi ja toimintaympäristön muutokseksi, joka kuuluu normaaliin yrittäjäriskiin.

Nyrkkisääntö erottamiseen

Kun mietitään, kumpaan kategoriaan tilanne kuuluu, kysytään: "Olisiko asiantunteva ja huolellinen yrittäjä voinut kirjoittaa tämän riskin auki sopimukseen tai suojautua siltä?"

- Jos vastaus on kyllä (esim. normaali kustannusnousu tai pieni säävaihtelu), kyseessä on normaali olosuhde.

- Seuraava kysymys: "Muuttuiko tilanne niin radikaalisti, että sopimuksen alkuperäinen tarkoitus ja tasapaino katosivat kokonaan?" Jos vastaus on kyllä (esim. sota, energian hinnan moninkertaistuminen päivissä), puhutaan poikkeuksellisista olosuhteista.

Arviointiprosessi

Kaavio 1

Poikkeuksellisten olosuhteiden arvioinnin ei pidä perustua yksittäisiin tietoihin, kuten yksittäisiin indeksilukuihin, vaan tilannetta on arvioitava kokonaisuutena. Arvioinnissa on havainnoitava markkinatilanteeseen vaikuttavia tekijöitä laaja-alaisesti ottaen huomioon myös niiden välisiä yhteyksiä ja vuorovaikutuksia.

Mitä velvollisuuksia elintarvikemarkkinalain 3 a § asettaa?

Elintarvikemarkkinalain 3 a § asettaa sopimussuhteen vahvemmalle osapuolelle velvollisuuden käydä neuvotteluja sopimuksen muuttamiseksi heikomman osapuolen pyynnöstä tilanteessa, jossa edellä kuvatut poikkeuksellisten olosuhteiden kriteerit täyttyvät. Neuvottelun kohteeksi tulevat sopimusehdot voivat koskea esimerkiksi hintoja, toimitusmääriä- tai ajankohtia taikka muita vastaavia sopimusehtoja, joiden kohtuullisuuteen muuttuneet olosuhteet olennaisesti vaikuttavat.

On myös tärkeä muistaa, että neuvotteluelvoite ei tarkoita sitä, että sopimuksen ehtoja muutetaan neuvottelujen perusteella. Sopimusehtojen mahdollinen muuttaminen perustuu neuvottelutulokseen, eikä laki edellytä, että ehtoja muutetaan. Sopimusehdot ja käytännöt, jotka eivät riittävästi huomioi heikomman osapuolen asemaa poikkeuksellisissa olosuhteissa, saattavat kuitenkin olla elintarvikemarkkinalain 4 a §:n vastaisia. Lisäksi sopimusehtoja voidaan vaatia kohtuullistettaviksi oikeustoimilain 36 §:n nojalla riita-asiana yleisessä tuomioistuimessa. Kohtuuton voi olla ehto, jossa pitkäaikaisessa toimitussopimuksessa hinnantarkastusjaksot ovat hyvin pitkiä eikä poikkeuksellisia olosuhteita huomioida perusteena tarkistaa hintaa.

Mikäli neuvottelujen kohteena on hankintalain säännöksiä noudattaen tehty julkinen elintarvikehankinta, tulee sitä koskevaa hankintasopimusta muutettaessa soveltaa hankintalain 136 §:n säännöksiä, joiden mukaan hankintasopimuksen olennainen muuttaminen sopimuskauden aikana on kiellettyä ilman uutta

hankintamenettelyä. Kyseisen pykälän mukaan sopimusmuutos on kuitenkin sallittu ilman uutta hankintamenettelyä, jos muutoksen tarve johtuu olosuhteista, joita huolellinen hankintayksikkö ei ole voinut ennakoida eikä muutos vaikuta hankintasopimuksen yleiseen luonteeseen.

Jotta neuvotteluja voidaan käydä faktoihin perustuen, on tärkeää, että kaikilla osapuolilla on tasapuolisesti saatavilla riittävän kattavaa, objektiivista ja avointa tilastotietoa markkinatilanteesta.

Menettelytavat ja elintarvikemarkkinavaltuutetun rooli

Elintarvikemarkkinalain 3 a § edellyttää sanamuotonsa mukaan heikomman osapuolen pyyntöä neuvotella sopimusehtojen muuttamisesta. Pyyntöön tueksi on esitettävä selvitystä poikkeuksellisista olosuhteista sekä niiden vaikutuksesta neuvottelupyyntöön esittäjän liiketoimintaan.

Pyyntöön saatuaan vahvemman osapuolen on arvioitava, onko kyse pykälässä tarkoitettusta olosuhteiden poikkeuksellisesta muutoksesta sekä täytyvätkö myös muut neuvotteluvelvollisuuden edellytykset. Edellytysten täytyessä syntyy velvollisuus neuvotella sopimusehtojen muuttamisesta heikomman osapuolen pyynnön mukaisesti. Neuvottelun sujuvuuden varmistamiseksi pyynnön esittäjän on suositeltavaa yksilöidä, mistä sopimusehdoista neuvottelua pyydetään ja miksi juuri niiden muuttaminen on tarpeen tilanteen helpottamiseksi.

Vahvempi osapuoli voi edellyttää pyynnön esittäneen heikomman osapuolen esittävän sellaiset tiedot, joiden avulla voidaan arvioida elintarvikemarkkinalain 3 a §:n soveltumista tilanteeseen. Tietoja vaadittaessa on huomioitava elintarvikemarkkinalain 4 b §, jossa kielletään sellaisten tietojen vaatiminen, jotka eivät ole tarpeen sopimuksen tarkoituksen toteuttamiseksi.

Julkisten elintarvikehankintojen osalta ostajan on huomioitava hankintalain 58 §, joka velvoittaa ostajaa tekemään ilmoituksen sopimusmuutoksesta Hilmassa, joka on julkisten hankintojen ilmoituskanava.

Elintarvikemarkkinavaltuutetulla ei ole lain antamaa toimivaltaa vahvistaa, onko kyse sellaisista poikkeuksellisista olosuhteista, jotka aikaansaavat neuvotteluvelvollisuuden. Laajasti koko elintarvikeketjua tai sen tiettyä sektoria koskevissa tilanteissa valtuutettu voi antaa suosituksen, jossa poikkeuksellisten olosuhteiden ja neuvotteluvelvollisuuden olemassaolo todetaan. Suositus ei kuitenkaan ole luonteeltaan oikeudellisesti velvoittava. Elintarvikemarkkinalain 9 §:n 2 momentin nojalla elintarvikemarkkinavaltuutettu voi lisäksi pyrkiä edistämään asian sovinnollista ratkaisua tilanteessa, jossa sopimuksen noudattamisesta aiheutuu kohtuuttomia seurauksia tavarantoimittajalle.

Elintarvikemarkkinalain 3 a §:n valvonta ja seuraamukset

Elintarvikemarkkinalain 3 a §:n määrittelemissä tilanteissa maataloustuotteiden tai elintarvikkeiden toimitussopimusta koskevat neuvottelut on vahvemman osapuolen toimesta avattava, mikäli sopimuksen heikompi osapuoli esittää neuvotteluja koskevan pyynnön. Sopimuksen vahvemman osapuolen vastuulla on heikomman osapuolen pyynnön perusteella arvioida, onko kyseessä sellaiset poikkeukselliset olosuhteet, jotka edellyttävät neuvottelujen avaamista. Koska esimerkiksi kustannusnousut vaikuttavat eri tavoin eri tuotantosektoreilla, tilannetta on myös syytä tarkastella kunkin sektorin ja tarvittaessa jopa yrityksen kohdalla erikseen.

Tilanteen arvioimisesta ja neuvotteluiden avaamisesta vastuu on sopimuksen vahvemmalla osapuolella. Neuvottelujen avaamisen edellytyksenä ei ole viranomaisen antamaa velvoittavaa hallintopäätöstä, vaan neuvottelut on edellytysten täytyessä avattava vahvemmassa asemassa olevan yrityksen toimesta oma-aloitteisesti.

Elintarvikemarkkinalain 7 §:n 3 momentin mukaan elintarvikemarkkinavaltuutettu valvoo elintarvikemarkkinalain 3 a §:n 1 ja 2 momenttien noudattamista. Elintarvikemarkkinalain 8 §:n säännösten

nojalla elintarvikemarkkinavaltuutetun mahdollinen elintarvikemarkkinalain 3 a §:n rikkomista koskeva asia voidaan saattaa elintarvikemarkkinavaltuutetun käsiteltäväksi. Elintarvikemarkkinalain 8 §:n mukaisesti elintarvikemarkkinavaltuutettu voi ottaa asian käsiteltäväkseen myös oma-aloitteisesti. Lisäksi elintarvikemarkkinalain 13 §:n mukaan elinkeinonharjoittaja tai hankintayksikkö on salassapitosäännösten estämättä velvollinen antamaan elintarvikemarkkinavaltuutetulle pyynnöstä kaikki sellaiset tiedot, jotka ovat tarpeen 3 a §:n säännösten noudattamisen varmistamiseksi.

Vahvempi osapuoli syyllistyy elintarvikemarkkinalain 3 a §:n rikkomiseen, mikäli se ei pykälän edellytysten täytyessä avaa neuvotteluja heikomman osapuolen sitä pyytäessä. Epäillessään tällaista elintarvikemarkkinalain 3 a §:n rikkomusta elintarvikemarkkinavaltuutetun on neuvotteluihin pyrittävä saamaan elinkeinonharjoittaja lopettamaan lainvastainen toiminta. Elintarvikemarkkinavaltuutettu voi tarvittaessa avustaa osapuolia neuvotteluratkaisun löytämisessä.